

ZASTOUPENÍ A NÁVAZNOST KURIKULA ZEMĚPISU CESTOVNÍHO RUCHU V AKTUÁLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH DOKUMENTECH A V UČEBNICÍCH PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Eva Janoušková

***Anotace:** Příspěvek se zabývá zastoupením učiva zeměpisu cestovního ruchu v základních dokumentech pro středoškolské vzdělávání a prezentací této problematiky ve středoškolských učebnicích zeměpisu. Cílem příspěvku je zhodnotit potenciální rozsah znalostí a schopností maturantů, na které lze navazovat při výuce geografie cestovního ruchu v bakalářském studiu.*

***Abstract:** The paper deals with geography of tourism subject matter representation in basic documents of secondary school education. It also looks at ways of presenting this topic in secondary school geography textbooks. The aim of the article is to review a range of knowledge and abilities of students before their school-leaving exam. It is important to know on what knowledge lecturers can build in geography of tourism bachelor courses.*

1. Úvod

S poznatky geografie cestovního ruchu se setkávají žáci v hodinách zeměpisu na základní škole, ať už v rámci obecného hospodářského zeměpisu nebo učiva o jednotlivých regionech. Pro středoškoláky je uvedená problematika podrobněji zpracována i v učebnicích zeměpisu. Autorka se v tomto příspěvku pokusila upozornit na zastoupení učiva geografie cestovního ruchu ve vybraných učebnicích zeměpisu pro střední školy v návaznosti na platné (respektive plánované) kurikulární dokumenty pro středoškolské vzdělávání. Zde je totiž základ znalostí a schopností studentů, na které by mělo být možné navazovat při vysokoškolské výuce nejen geografie cestovního ruchu.

2. Vzdělávací programy

Nejdříve se budeme zabývat základními vzdělávacími dokumenty pro střední školy. Naše školství prochází nyní dramatickým obdobím tvorby nových vzdělávacích programů. Tyto dokumenty jsou v současné době v různých fázích zpracování. V dalších odstavcích tohoto příspěvku se pokusíme o stručné zhodnocení současných vzdělávacích programů z hlediska kurikula zeměpisu cestovního ruchu.

Gymnaziální vzdělávání (vyšší ročníky gymnázia)

Rámcový vzdělávací program (RVP) pro gymnaziální vzdělávání byl ve stadiu pracovní verze postoupen k připomínkovému řízení závěrem roku 2006. Připomínky byly vyhodnoceny v lednu 2007 a upravená verze byla koncem dubna 2007 předložena na MŠMT. V současné době je ukončeno jak vnitřní a veřejné, tak podle školského zákona i vnější připomínkové řízení (8. června 2007). Nyní probíhá vyhodnocení připomínek.

Geografie je v rámci RVP pro gymnaziální vzdělávání začleněna ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda. Očekávaný výstup, který se týká cestovního ruchu, nalezneme v bloku Sociální prostředí: „Žák vyhledá na mapách hlavní světové oblasti cestovního ruchu a porovná jejich lokalizační faktory a potenciál.“ Je to jeden z celkem 27(!) očekávaných výstupů ve všech blocích kapitoly Geografie (Přírodní prostředí, Sociální prostředí, Životní prostředí, Regiony, Geografické informace a terénní vyučování).

Středoškolské odborné vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy teprve zpracovává Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV). Proto zde nejprve uvedme zastoupení učiva geografie cestovního ruchu ve stávajících Standardech středoškolského odborného vzdělávání MŠMT, platných od roku 1997. Ve složce všeobecného vzdělávání se geografie jako taková ve společenskovědním vzdělávání vůbec neobjevuje. V přírodovědném je pouze nepatrná zmínka v rámci okruhu Člověk a životní prostředí. Ve složce odborného vzdělávání – směr gastronomie, hotelnictví a turismus je jedním ze vzdělávacích cílů obeznámení žáka s problematikou cestovního ruchu, schopnost aplikace poznatků v kontaktu s klientem. V šestém obsahovém okruhu Služby cestovního ruchu se předpokládá, že „učivo seznamuje žáky s organizací, rozmístěním, trendy, společenskými rysy a specifiky cestovního ruchu ČR a zahraničí“.

Pokud porovnáme zastoupení zeměpisného učiva v uvedených zdrojích s rozsahem některých jiných všeobecně vzdělávacích předmětů (např. fyzika, chemie), neubráníme se pocitu, že autoři oficiálních vzdělávacích dokumentů si se zeměpisnou tematikou zase tolik hlavu nelámou. Přitom je to právě geografie, která učí žáky a studenty chápat souvislosti, rozumět jevům, se kterými jsou v dnešním světě denně konfrontováni.

Je ovšem možné, že se alespoň v rámci odborného vzdělávání přece jenom blýská na lepší časy. NÚOV právě v této době zpracovává návrh nové soustavy oborů vzdělávání. Podle jeho koncepce by s každým oborem měl souviset jeden RVP jako celostátní rámec pro tvorbu vzdělávacích programů, v nichž absolventi získají vzdělání a kvalifikaci, jejíž jádro RVP vymezuje. Hotovo je několik pracovních verzí RVP, mezi nimi verze pro obor vzdělávání 65-42-M/02 Cestovní ruch. Obecné zeměpisné učivo je zařazeno v bloku Společenskovědní vzdělávání v celku Soudobý svět a v malé míře v Přírodovědném vzdělávání v celku Člověk a životní prostředí. Zde je rovněž malý rozsah naprosto nesrovnatelný s bohatým zastoupením dalších přírodovědných předmětů. Pozitivně je však třeba hodnotit zařazení

samostatného bloku Geografie a kulturně-historické vzdělávání. Zeměpis je zde zaměřen na práci s mapou a hlavně na vliv konkrétního geografického prostředí na realizaci cestovního ruchu. Pro zajímavost uvedený RVP počítá pro Geografii a kulturně-historické vzdělávání s minimálně sedmi týdenními vyučovacími hodinami za čtyřleté studium, což je určitě příznivá zpráva.

3. Učebnice

Na našem trhu je pestrý výběr učebnic zeměpisu pro střední školy. Patří mezi ně učebnice všeobecného a regionálního zeměpisu, učebnice zaměřené na užší téma (hospodářský zeměpis, životní prostředí, zeměpis cestovního ruchu), souhrny učiva pro maturanty, soubory zeměpisných otázek a úkolů a také atlasy. Pro potřeby tohoto příspěvku bylo vybráno deset učebnic zeměpisu pro střední školy tří nakladatelství, ve kterých autorka hodnotí zastoupení tematiky cestovního ruchu.

Nakladatelství	Učebnice
Nakladatelství České geografické společnosti	Zeměpis cestovního ruchu
	Zeměpis pro střední odborné školy a učiliště
	Příroda a lidé Země
	Zeměpis České republiky
	Regionální zeměpis světadílů
	Hospodářský zeměpis – Globální geogr. aspekty světového hospodářství
	Hospodářský zeměpis – Regionální aspekty světového hospodářství
SPN – pedagogické nakladatelství	Geografie 2 Socioekonomická část
Nakladatelství Fortuna	Hospodářský zeměpis 1
	Hospodářský zeměpis 2

Tab. 1: Vybrané učebnice zeměpisu pro střední školy

Nakladatelství České geografické společnosti (ČGS) přichází na trh se širokou nabídkou zeměpisných učebnic, z nichž jedna je přímo obsahově zaměřena na cestovní ruch. **Zeměpis cestovního ruchu** je určen pro výuku v hotelových a jiných středních školách. Učebnici lze použít i jako příručku pro průvodce cestovního ruchu. Podle osobní zkušenosti autorky s využitím učebnice ve výuce jde o text velmi zdařile zpracovaný jak po obsahové, tak i po didaktické stránce.

Problematice cestovního ruchu věnuje dostatek prostoru novinka Nakladatelství ČGS: **Zeměpis pro střední odborné školy a učiliště**. Zeměpis cestovního ruchu tvoří samostatný oddíl z celkových sedmi. Učebnice má podobné přehledné grafické zpracování jako předchozí uvedená. Nechybí zde podněty k samostatné

práci studentů (příprava itineráře školního výletu) i inspirace k časově náročnějším projektům (sledování politické a bezpečnostní situace za tři měsíce ve vybraných turisticky atraktivních zemích).

Učebnice **Příroda a lidé Země** je doslova nahuštěna poznatky fyzické a socioekonomické geografie. Přesto i zde se našel nevelký prostor pro tematiku cestovního ruchu. Rekreačním aktivitám je věnován odstavec na s. 100 v rámci kapitoly Obslužná sféra. V tématu Projektové vyučování v zeměpise jsou studenti vybízeni mimo jiné k přípravě a realizaci výletních tras.

Další dvojice učebnic Nakladatelství ČGS se věnuje regionální geografii. V **Zeměpise České republiky** je cestovnímu ruchu a rekreaci věnována zvláštní kapitola v oddílu Hospodářství. Obsahuje zhodnocení předpokladů, významu cestovního ruchu a jeho vztahu k ekonomice naší země. U většiny regionů se objevují zmínky o turistice. **Regionální zeměpis světadílů**, jak napovídá název, prezentuje žákům poznatky o zemích nebo skupinách zemí jednotlivých kontinentů. Pokud jde o region s významnými předpoklady rozvoje a rozmístění cestovního ruchu, je to v učebnici v dostačujícím rozsahu uvedeno. Problematika se vyskytuje také v úkolech. Například: „Kudy vedou hlavní turistické trasy směřující na jih Evropy?“ (Kapitola Itálie a Řecko – kolébka evropské civilizace.)

Poslední zkoumaná dvojice učebnic tohoto nakladatelství má společný hlavní název **Hospodářský zeměpis**. Podtitul první z nich zní **Regionální aspekty světového hospodářství**. Cestovnímu ruchu se věnuje pouze okrajově formou kratších zmínek u turisticky nejatraktivnějších regionů a také formou úkolů typu: „Navrhnete trasu pro poznávací desetidenní zájezd do Španělska a Portugalska“ (s. 27). V druhé učebnici **Globální geografické aspekty světového hospodářství** je cestovní ruch zmiňován v části Světová ekonomika jako součást terciárního sektoru. Na dvou stranách textu jsou všeobecné informace o cestovním ruchu a přehledy hlavních zdrojových a příjezdových zemí. Obsahově kvalitní text bude zřejmě studentům činit potíže díky složitě strukturovaným větám. Na jiném místě tohoto příspěvku je uvedena malá sonda mezi vysokoškolskými studenty, kteří se vyjadřovali k vzorku textu právě této učebnice.

SPN – pedagogické nakladatelství nabízí středním školám čtyřdílnou sadu učebnic zeměpisu. Pro potřeby tohoto příspěvku byl zkoumán druhý díl **Geografie – socioekonomická část**, kde je téma cestovního ruchu obsahem dvou kapitol: Předpoklady cestovního ruchu a Rozmístění cestovního ruchu ve světě. Studentům je přehlednou formou nabídnuto přiměřené množství informací. Kromě výukového textu je využito schémat, tabulek a grafů, k nimž se vztahují úkoly ve cvičení. Škoda, že autoři vůbec nezmiňují tzv. selektivní předpoklady cestovního ruchu. Výběr účastníků cestovního ruchu a také destinací podle různých hledisek a ukazatelů by studenty mohl zajímat a do zeměpisu cestovního ruchu určité patřit. První díl Geografie nakladatelství SPN je věnován čistě fyzické geografii. Zbývající dva díly se věnují regionální geografii světa a ČR. Zmínky o cestovním ruchu jsou opět u atraktivních regionů a v úkolech pro studenty.

Nakladatelství **Fortuna** nabízí především obchodním akademiím a školám podobného zaměření **dva díly učebnic hospodářského zeměpisu**. Obsahují regionálně zpracovanou problematiku ekonomické geografie. Pouze několik úvod-

ních pasáží prvního dílu se zabývá obecnou charakteristikou hospodářského zeměpisu. Cestovní ruch zde však zmiňován není. Dále kniha obsahuje socioekonomické charakteristiky mimoevropských zemí. U regionů atraktivních pro cestovní ruch jsou pouze stručné zmínky nebo je tato skutečnost naprosto ignorována (jihovýchodní Asie – Thajsko, Malajsie). Ve druhém dílu věnovaném Evropě se informace z oblasti cestovního ruchu objevují v dostatečné míře opět u atraktivních států (Itálie, Francie, Španělsko...). Česká republika je zpracována podrobněji, učivo obsahuje samostatný celek s názvem Služby a cestovní ruch. Studenti jsou v závěrečném cvičení vyzváni k charakteristice oblastí cestovního ruchu v ČR a atraktivit v nejbližším okolí.

4. Průzkum a jeho výsledky

V souvislosti s výše uvedeným přehledem učebnic si nyní dovolíme malou odbočku. Autorka příspěvku se již několik let zabývá rozsáhlejším výzkumem míry obtížnosti didaktického textu středoškolských učebnic zeměpisu. Při měření bylo zjištěno, že nejobtížnější text z celého zkoumaného vzorku učebnic má **Hospodářský zeměpis – Globální geografické aspekty světového hospodářství Nakladatelství ČGS**. Míra obtížnosti textu se skládá ze dvou složek – syntaktické a sémantické obtížnosti. Právě koeficient syntaktické obtížnosti (složitosti větných struktur) má tato učebnice neúměrně vysoký. Sémantická obtížnost je naopak naprosto přiměřená. Text, pro středoškoláka složitě strukturovaný, by měl vyšší koeficientu obtížnosti odpovídat vysokoškolákům. Proto byl z učebnice vybrán vzorek textu a předložen k prostudování studentům třetího semestru bakalářského studia oboru Cestovní ruch VŠP Jihlava: „...*Organizací a strukturou poskytovaných služeb ovlivňuje cestovní ruch jak zdrojové oblasti (měnící se vkus klientely), tak i cílové oblasti (ztráta původních kulturních tradic, staveb, způsobu života a jejich náhrada zařízeními turistického „průmyslu“). Cestování, které bylo dříve omezeno na úzký okruh lidí, se na konci 20. století stalo běžnou součástí životního stylu velkého počtu lidí, zvláště ve vyspělých zemích. Je významným faktorem šíření globalizace. Pro mnohá sídla znamenal rozvoj cestovního ruchu výrazný velikostní růst a naprostou přeměnu funkcí, urbanistického a architektonického charakteru*“ (s. 57).

Studenti byli vyzváni k hodnocení 1) syntaktické obtížnosti vzorku, 2) sémantické obtížnosti, 3) přiměřenosti textu sedmnáctiletým studentům. U každého bodu přisuzovali na základě instrukcí hodnocení ze škály –5 až +5. Dále mohli napsat vlastní postřehy k této problematice, čehož ve velké míře využili. Své hodnocení odevzdalo 102 studentů.

Je třeba podotknout, že zde nejde o vědecký výzkum, ale pouze o zjednodušenou sondu. Přesto jsou výsledky šetření zajímavé. U žádného z úkolů nebylo dosaženo záporného bodového ohodnocení. Nejlépe studenti hodnotili srozumitelnost textu (217 bodů z maximálních 510). Vcelku dobře dopadlo hodnocení syntaktické obtížnosti (195 bodů). Přiměřenosti textu středoškolským přisoudili studenti 151 bodů s častými poznámkami, že oni sami textu rozumí, ale v sedmnácti letech by jim určitě připadal složitý. Potvrdili tak částečně výsledky měření obtížnosti textu této učebnice, aniž by je předem znali.

5. Závěr

Hlavním cílem úvah tohoto příspěvku bylo zmapování oficiální základny učiva zeměpisu cestovního ruchu na středních školách, na které by vysokoškolský učitel při výuce geografie cestovního ruchu mohl stavět. Realita je však často jiná. Zeměpis bývá ve většině našich středních škol (především ve středních odborných školách) okrajovým předmětem s nízkou hodinovou dotací. Problematikou cestovního ruchu často není ani možné se z časových důvodů hlouběji zabývat. Je to velká škoda, protože geografie cestovního ruchu vede mladou generaci k poznání a cestování, předává jí teoretické vybavení a naznačuje způsob, jak je využít.

Další problém, kterým by se měli více zabývat učitelé všech typů i stupňů škol, je návaznost na poznatky, se kterými žáci nebo studenti přicházejí. Je v zájmu každého vyučujícího znát kurikulum svého předmětu v nižších stupních škol.

Literatura

- BIČÍK, I.; JANSKÝ, B. a kol. *Příroda a lidé Země*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2003.
- BIČÍK, I. a kol. *Regionální zeměpis světadílů*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2003.
- HOLEČEK, M. a kol. *Zeměpis České republiky*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2003.
- HOLEČEK, M. a kol. *Zeměpis pro střední odborné školy a učiliště*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2004.
- HOLEČEK, M.; MARIOT, P.; STRÍDA, M. *Zeměpis cestovního ruchu*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 1999.
- BIČÍK, I. a kol. *Hospodářský zeměpis. Globální geografické aspekty světového hospodářství*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2003.
- BAAR, V. a kol. *Hospodářský zeměpis. Regionální aspekty světového hospodářství*. Praha : Nakladatelství České geografické společnosti, 2002.
- MIRVALD, S. a kol. *Geografie 2. Socioekonomická část*. Praha : SPN, 1998.
- SKOKAN, L. a kol. *Hospodářský zeměpis 1*. Praha : Fortuna, 2003.
- SKOKAN, L. a kol. *Hospodářský zeměpis 2*. Praha : Fortuna, 1998.
- JEŘÁBEK, J. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2006.
- Standard středoškolského odborného vzdělávání*. Praha : Nakladatelství Fortuna, 1999.
- Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 65-42-M/02 Cestovní ruch*. Praha : NÚOV, 2006.